

ZGODOVINA

1.) Najprej proučijo vse zgodovinske vire, ki so na voljo. Iz teh virov razberejo podatke oziroma zgodovinska dejstva, ki pripovedujejo o človeški preteklosti. Pregledajo tudi vso razpoložljivo literaturo. Uporabi lahko tudi svoje izkušnje.

2.) Pomožne zgodovinske vede:

- **paleografija:** o starih pisavah
- **kronologija:** o času
- **diplomatika:** o listinah
- **heraldika:** o grbih
- **sfragistika:** o pečatih
- **numizmatika:** o kovancih
- **epigrafika:** o napisih
- **toponomastika:** o izvoru in pomenu krajevnih imen
- **arhivistika:** o arhivskem gradivu

To so sestavni deli zgodovine, kot posebne samostojne znanosti zgodovinarju pomagajo pri proučevanju zgodovine.

3.) Časa so se zavedali že v prazgodovini (letni časi, noč/dan,...). Prvi pripomočki za merjenje časa – v Mezopotamiji in Egiptu. Sumerski **julijanski** in še danes uporabljeni egipčanski **gregorijanski** koledar.

Načini štetja let:

- **doba olimpiad** – stari Grki – prve OI – 776 pr.Kr.
- **rimski način** – Rimljani – domnevna ustanovitev Rima – 752 pr.Kr
- **carigrajski ali bizantinski način** – bizantinsko cesarstvo – domnevno ustvarjenje sveta – 5508 pr.Kr.
- **doba hedžre ali mohamedamski način** – islamske dežele – od bega Mohameda iz Meke v Medino – 622. Leta
- **judovski način** – Judje – stvaritev sveta – 3761 pr.Kr.
- **krščanski način** – večina sveta – rojstvo Jezusa Kristusa – leto 0 (7-4 pr.Kr.)

4.) Delitev zgodovinskega dogajanja v posamezna obdobja – kot prehode so določili pomembne dogodke:

5.) Kameno dobo delimo:

6.) **Zgodovina razlaga** kako se je človek učlovečil, kako ureja odnose do soljudi, njegov odnos do narave in okolja, kako ureja življenje v družbi in državi, kako gospodari in pridobiva dobrine, kako razlaga pojave iz narave, kaj misli o svojem življenju in smrti, kakšne so človekove umetniške stvaritve,... Proučuje vzroke in posledice zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov, dogodkom določa časovno sosledje dogajanja, dogodke med sabo povezuje in primerja in ocenjuje njihov pomen za človekov nadaljnji razvoj.

7.) **Umetnost** se pojavi v mlajšem paleolitiku. Služila za izražanje občutij. Najstarejše stvaritve so kipci ljudi (Venere) in živali, nekoliko mlajše pa jamske slike. Upodabljali so živali, da bi si zagotovili dober ulov in preživetje. Veliko živali na slikah je brejih – za boljšo plodnost. V jamah slikali zato, ker so verjeli, da so prvotno živali prišle iz jam. Upodobitve so realistične.

8.) **Vera** - združevala so ljudi skupnega mišljenja. Sporočila so prenašali z miti, verovanjem in obredi. **Kanibalizem ali ljudožerstvo** – pojedli možgane pokojnega, tako naj bi se polastili njegove moči (pekinški človek). **Vera v posmrtno življenje** – neandertalski človek, pokopavali umrle in jim v grob dali orodje in orožje, v zemljo – zato da bi vstali, kot žito. **Animizem** – vera v duhove – dogajanje med spanjem, dobri in zli duhovi – amuleti ali talismani (za srečo), vrači – skušali odvrčati nesrečo, klicati dež, zdraviti bolne, doseči dober ulov ali pridelek, pomagali s čarobnimi kretnjami, znamenji, izreki ali s plesom. **Totemizem** –

verovanje v nekega skupnega prednika (žival, rastlina,...). Kult poglavarjev – poglavarje častili kot božje namestnike na Zemlji.

9.) Z miti ali z domišljjskim izročilom.

10.) **Razvoj človeka:** vzravnana hoja je sprostila roke, ki so jih začeli uporabljati za prenašanje, večali in razvijali so se možgani, s tem tudi umske in motorične spretnosti, ustni del obraza se je manjšal – lažje sporazumevanje.

Avstralopitek ali južna opica – zadnja živalska oblika pred nastankom človeka

- fosilni ostanki iz Etiopije – Lucy

Spretni človek – homo habilis – med 2 in 1,5 mio let pr.Kr.

- iz človečnjakov (učlovečenje)
- v V Afriki
- vzravnana hoja, manjša čeljust, nam podobni zobje
- preprosto orodje – prodnjak
- olduvajska kultura

Pokončni človek – homo erectus – 1,6 mio – 400 000 let pr.Kr.

- večja prostornina možganov
- lepše izdelano orodje – pestnjaki (tehnika tolčenja)
- iz homo erectus – arhaični homo sapiens
- najbolj znana najdba – Heidelberg (DE) – heidelberški človek
- kultura acheuleen

Homo sapiens neandertalensis – neandertalec

- živel v zelo hladnem podnebjju
- močne kosti in mišice, plosko čelo, močni nadočesni loki, velik nos (segrevanje zraka), manjše rasti, enako veliki možgani kot sodobni človek le razporeditev drugačna, ni mogel govoriti (kretnje, preplet glasov, mimika)
- niso se mešali s sodobno obliko človeka, izpodrinil jih je boljši sodobni misleči človek
- kultura mousterien

Sodoben misleči človek – homo sapiens sapiens – 95 000 pr.Kr.

- iz arhaičnega mislečega človeka
- iz Afrike v Evropo (40 000 pr.Kr.)
- ploski obraz brez nadočesnih lokov, visoko čelo, enako veliki možgani kot danes
- lepše izdelano in raznovrstnejše orodje in orožje
- kulture: aurignacien, solutreen, magdalenien (vse Francija)
- Potočka Zijalka – olševajska kultura

11.) Spremembe na Zemlji – ledena doba ali pleistocen – spremembam se je moral človek prilagoditi – v boju za preživetje so se spreminjale človekove umske sposobnosti in motorične spretnosti. Na razvoj so vplivale tudi genetske spremembe.

12.) Paleolitik – Pivška kotlina (najstarejše znano orodje), Betalov Spodmol (ročna konica stara 150 000 let – mousterienska kultura), Potočka Zijalka (koščena šivanka, okrašena, jama je služila kot postojanka za lovce na divje medvede). Mezolitik – Škofljica-Breg, Dedkov Trebež. Neolitik – Drulovka pri Kranju, Ajdovska jama.

13.) **Motično poljedelstvo ali požigalništvo** – posekali drevje in grmovje, suh les požgali, nato z motikami prekopali polje. **Selivsko poljedelstvo** – nestalne njive. **Ralno in plužno poljedelstvo** – ralo zemljo razrije, drobi in rahlja, plug zemljo obrača, kar zvišuje rodovitnost, vlekla ju je živina. **Namakalno poljedelstvo** – 5000 pr.Kr. Sejali so predvsem žito, grah, lečo, fižol. Žito – ko je dozorelo, so ga poželi (kamniti srpi), zmlatili (lesene palice), vejanje (ločili zrnje od plevel – metali žito v zrak, lažji plevel je odpihnilo, žito je padlo nazaj), zmleli (kamniti možnarji) in nato spekli (glinene peči – nekvašen, prvi kvašen – 4000 pr.Kr. v Mezopotamiji).

- 14.) Pojavila sta se poljedelstvo in živinoreja. Neolitska družba je začela premišljeno sodelovati z naravo. Pridelovali so žito, gojili stročnice in lan, redili ovce, koze, govedo in prašiče. Živel so v udobnih, dobro grajenih hišah, združenih v vaseh. Poznali so sekire in tesače. Oblikovali so glino v posode, predli in tkali.
- 15.) **Rodovitni polmesec**- območje, kjer se je zmanjšala količina padavin, in povečalo število prebivalstva – Bližnji vzhod 8000 pr.Kr.. Poljedelstvo – divje vrste pšenice in ječmena – gričevnato in ravninsko površje. Tu so tudi prvi udomačili divje vrste koz, ovac, goveda in prašičev – meso, mleko, maslo, sir in usnje. Nomadski pastirji – gorat in puščavnat svet)
- 16.) **Prve stalne naselbine** - v neolitiku – 9-8000 pr.Kr. – z razvojem kmetijstva – vasi. Hiše iz lesenih brun, lubja, protja, blata, ilovice, opek (glina, slama, pesek), slama za strehe. Po vaseh so vodile ozke blatne poti, po njih se je pasla živina. Jeriho (ob Mrtvem morju), Jarmo (Irak), Hirokitia (Ciper), Catal Huyuk (Anatolija – terasasto naselje).
- 17.) **Z uporabo bron**a so se razvile prve visoke civilizacije. Pojavili so se novi poklici – rudarji, talilci rude in kovači, rokodelci in trgovci. Pojavi se družbena delitev dela. Uveljavlja se urbanizacija (na križiščih trgovskih poti, ob nahajališčih rude nastajala mesta). Pojavi se denarno gospodarstvo – uporaba denarja. Premoženska razslojitev – sloj podrejenih in vodilni sloj (obogatel z nadzorom rudnikov, obrtnih delavnic, trgovine in kmetijstva). Vojaška demokracija – knezi so se posvetovali z drugimi veljaki in z zborom bojevnikov. Patriarhat ali očetno pravo – zaradi telesnih razlik so se z ralnim in plužnim poljedelstvom ukvarjali moški – uveljavitev njihove vloge.
- 18.) Kovine - v 9. Tisočletju pr.Kr. – maloazijska pokrajina Anatolija (zelo bogata z rudnimi nahajališči). Najprej so obdelovali z tehniko kamene dobe (tolčenje, kovanje). Nato so 6 000 pr.Kr. odkrili postopek taljenja bakrove rude v pečeh – začetki metarulške dejavnosti. Poleg bakra – zlato, srebro in svinec.
- 19.) **V prazgodovini** - ljudje še niso poznali pisave, niso poznali družbene povezanosti, državne organizacije, niso uporabljali kovin.
- 20.) **Skupno prvim civilizacijam** - namakanje polj, urbano mestno življenje, uporaba pisave, množična uporaba kovin za orodje in orožje, gradnja stavb iz opeke, izdelava keramičnih posod s tankimi stenami, izdelava velikih kipov.
- 21.) **Prve civilizacije** - v petem tisočletju pr.Kr. – v porečjih Nila v Egiptu in Tigrisa in Evfrata v Mezopotamiji ali Medrečju. Na tem območju pade zelo malo dežja, zato so morali polja umetno namakati (voda iz rek), blato iz reke – zelo rodovito.
- 22.) Nil je poplavljal od junija do oktobra. Ko je število prebivalstva naraslo naravno poplavljanje ni več zadoščalo in morali so pridobiti nove obdelovalne površine z umetnim bazenskim namakanjem. Gradili so nasipe pravokotno na tok reke in razdelili porečje na manjša poplavna polja ali bazene. Prekopi in jarki so dovajali vodo. Višje ležeča polja so namakali s pomočjo šadufov ali vodnih koles – sakija. Žito so hranili v žitnicah ali kaščah.
- 23.) Papirusov trs – papirus – iz stebela, s koreninami so kurili, stržen so jedli, iz vršičkov pletli vence, iz stebela delali tudi čolne, vrvi, rogoznice, jadra,...
- 24.) **Vladar** – despot (faraon). Vladal je sam, brez posvetovanja. Častili so ga kot boga. Faraon pomeni velika hiša. Pod njim je bil **vezir**. Nato **uradništvo**, ki je skrbelo za izpolnjevanje kraljevih ukazov. Predstojniki kraljevih uradov za vojsko, plovbo, meje, trgovino, polja, hrano, črede, vojsko, zdravstvo, upravo,...predstojniki okrožij ali nomov, župani mest, predstojniki kraljevih žitnic, živine ter kraljevi pisarji.
- 25.) Za delo po ukazih je skrbelo ljudstvo – **kmetje, trgovci, obrtniki in sužnji**.
- 26.) **Vojska** – vzdrževanje reda in miru v državi, za osvajalne vojaške pohode. **Svečeniki** – opravljali verske obrede, skrbeli za tempeljska posestva, služba je bila dedna, lahko tudi kot nagrada. Ukvarjali so se tudi z znanostjo in uživali posebne pravice in privilegije (brez davkov, ni jim bilo treba služiti vojske). **Sužnji** so bili nesvobodni, lastnik jim je vžgal svoje

ime. Zaposleni so bili lahko pri kmečkih ali obrtnih delih, postali so lahko celo faraonovi spremljevalci.

27.) **Sumerska civilizacija** → Prvo visoko civilizacijo v Medrečju je ustanovilo ljudstvo Sumercev. Je bolj odprta od Egipta in podvržena vplivom iz sosednjih območij. Na oblikovanje je poleg irigacijskega poljedelstva (presežki) vplivala tudi trgovina, saj so morali zaradi pomanjkanja domačih surovin uvoziti les, kovine, gradbeno kamenje,... Organizacija in nadzor namakanja in trgovine v rokah vladarjev. Vodilno vlogo v družbi so imeli svečeniki – iz njihovih vrst je izšel kralj (en, ensi, lugal) – vrhovni posvetni in verski poglavar – človeški zastopnik božanstva, živeli so v templjih. Meščani so se ukvarjali s trgovino in obrtjo. Sumerske državice so bile majhne mestne državice, ki so obsegale mesto kot upravno, versko in tržno središče in kmetijsko podeželje. Terasasti templji ali zigurati. **Akadsko kraljestvo** → kralj Uruka – Lugalzagezi je hotel ustanoviti državo, doživel neuspeh, izrabil častnik Sargon I. – podredil si je vse mestne državice. Prestolnica – Akad. **Starobabilonsko kraljestvo** → Amoriti – naselili v tedaj nepomemben Babilon. Mesto je postalo središče države Amoritov. Vrh – 18.stoletje – kralj Hamurabi. **Asirsko kraljestvo** → Hetiti iz Male Azije zasedli Babilon – položaj velesile Asirija. **Novobabilonsko kraljestvo Kaldejcev** → semitsko pleme Kaldejcev.

28.) **Družba v starobabilonskem kraljestvu** – sloj plemstva – kraljeva družina, uradniki, vojaški častniki in svečeniki. Svobodnjaki – kmetje, obrtniki in trgovci. Polsvobodnjaki – odvisni kmetje, tlačani, cehovski obrtniki. Sužnji – obrite glave in vžgana znamenja.

29.) **Stara država**

- združitev obeh Egiptov (Spodnji in Zgornji) – faraon Menes 3000 pr.Kr.
- prestolnica Memfis (belo obzidje), 42 okrožij ali nomov (nomarhi)
- s koncem 8.dinastije je konec stare države – dve stoletji dolgo prvo vmesno obdobje – Egipt spet razdeljen na dve polovici, za oblast so se med sabo bojevali nomarhi, nižji sloji so ropali premoženje bogatašev

Srednja država

- zmagovalci – tebanski knezi – zopet združili oba Egipta in kot faraoni 11.dinastije utemeljili srednjo državo s Tebami za prestolnico
- vrh – 12.dinastija – osvojili del Nubije (zlato)
- faraon Sezostri III. razpustil službo nomarhov in državo centraliziral
- upravo je razdelil v oddelke za Severni, Srednji in Južni Egipt, ki so bili podrejeni vezirju
- v drugem vmesnem obdobju je politično in gospodarsko oslabil
- v 17.stoletju so se priselili Hiksi (zveza semitskih plemen) – Egiptu zavladali za 100 let in obogatili vojsko z uvedbo bojnega voza, bronastimi konicami puščic, uporaba konjev,...

Nova država

- faraon Ahmoze – začetnik 18.dinastije – pregnal Hipse in združil Egipt pod enotno oblastjo s prestolnico v Tebah
- Tutmoizis I. – osvojil Nubijo – dežela Kuš (zlato), vpeljava najemniške vojske, razširil državo do Sirije in Evfrata
- Tutmoizis III. – osvojil Sirijo in Palestino
- Amenofis IV. – verska reforma – monoteizem (Aton – sončna energija, da bi oslabil moč svečnikov vrhovnega boga Amon Ra), zgradil novo prestolnico v Ahenatonu, sam prevzel ime Ehnaton
- Tutankamon – obnovil kult egipčanskih bogov
- 19.dinastija – Ramzes II. – vrh razvoja – prestolnico prenesel v mesto Tanis v Delti, številna vladarjeva gradbena dela (novi templji, dve novi mesti v Delti – Pitom in Ramzesovo mesto, državo uspešno branil pred napadalci, vojaški spopad s Hetiti pri Kadešu – prva ohranjena mirovna pogodba
- Ramzes III. – ubranil Egipt pred ljudstvi z morja

Saitska renesansa

- po izumrtju 20.dinastije Egipt spet razpadel na dve državi – za oblast so se spopadali vojaški poveljniki, svečeniki in mestni knezi
- južni Egipt si je prisvojila Nubija
- 26.dinastija – dinastija Saitov – prestolnica Sais
- Egipt znova združen doživlja razcvet
- varovanje zagotavlja vojska
- faraon Neho – zavrnil poseg novobabilonskega kraljestva
- leta 525 pr.Kr. je perzijski kralj Kambiz osvojil Egipt in ga spremenil v perzijsko prestolnico

30.) Umetno namakanje polj je zahtevalo sodelovanje in skupno delo ljudi po enotnem načrtu, ki je predvideval gradnjo jarkov in prekopov, nasipov, kotanj, zapornic in skrbel za pravično delitev vode. Načrtovanje in izvedbo je prevzel sloj plemstva s svečeništvom in z vrhovnim svečenikom na čelu (hkrati tudi posvetni vladar).

31.) V Mezopotamiji niso mogli napovedati poplav. Za prevoz so uporabljali osla, konja.

32.) Pisava – sumerski svečeniki – 4000 pr.Kr.

33.) Po Hamurabijevi smrti so sledili šibki vladarji, kar so izrabili Hetiti iz Male Azije in zasedli Babilon. Po propadu starobabilonskega kraljestva si je zagotovila položaj velesile Asirija. Ljudstvo semitskih Asircev se prvič omenja že 2 000 pr.Kr.

34.) **Hamurabi** – 18.stoletje pr.Kr. (starobabilonsko kraljestvo) – pod enotno oblastjo združil vse Medrečje, s svojim zakonom zagotovil pravosodni, upravni in družbeni red.

35.) Umivali so se vsak dan dvakrat. Bogataši so imeli kopalnice. Uporabljali parfume. Bronasta britev za britje. Lase so lahko skodrali, pobarvali s kano. Oblačili so se v platnena oblačila. Sprva nosili moški le ledveni predpasnik, ženske pa dolgo krilo. Sčasoma so začeli nositi daljše obleke. Plemstvo – dolga, nagubana krila iz tankega, fino tkanega platna. Krasili oblačila z resicami in obrobi. Prehrana je temeljila na kruhu in vinu. Kruh iz pšenične in ječmenove moke, pivo iz pšenice in mu dodali dišave (sladkoben okus). Jedli tudi čebulo, ribe, govedino, najljubša jed – na žaru pečena gos. Hiše so gradili iz opeke s primešano slamo. Opeke so sušili na zraku in soncu. Poznali dve vrsti hiš – palače za plemstvo (veliko prostorov, okrašene s stebri, dvojna vrata) in kočje za nižje sloje. Uporabljali so vodno in sončno uro. Mladike so se poročale z 12 in 13 leti, mladeniči z 15 in 16 leti. Povprečna življenjska doba – 25 let. Mož je lahko imel več žena. Faraonova prva žena – velika kraljevska soproga.

36.) 6.in 5.stoletje pr.Kr. – perzijski kralji osnovali prvo veliko svetovno državo. Največji obseg in razcvet je perzijsko kraljestvo doseglo pod kraljem **Darejem I.** Z osvajanjem je državne meje razširil do reke Ind, na Z do Egipta. Zaradi bogastva in moči se je imenoval tudi kralj kraljev. Mogočno državo je poenotil s številnimi reformami. Upravno jo je razdelil na 20 satrapij. Državo je povezal tudi z izgradnjo cest.

37.) **Asirci** so osvojenim deželam naložili visoke davke, veliko prebivalcev pa odpeljali, da so izvajali gradbena dela. Če so se upirali, so jih kaznovali z mučenjem in deportacijami v suženjstvo. **Perzijci** pokorjenih ljudstev niso odpeljali v suženjstvo, osvojenih mest pa požgali. Podrejenim narodom so dovolili še naprej častiti domače bogove, pustili so tudi krajevno upravo, domače šege in navade, ter dovolili, da so se še naprej ukvarjali z gospodarskimi dejavnostmi. Novi državi pa so morali plačevati davek.

38.) **Hamurabijev zakonik** – strožje kazni, telesno mučenje (odrezali roko, izlili oko, polomili kosti, smrtna kazen,...). **Hetitski zakoni** – denarne kazni.

39.) **Fenicija** z Palestino se je najprej imenovala dežela Kanaan – dežela škrleta. Mesta so zgradili na skalnih rtih, ali na otokih.mesta – Biblos, Sidon, Tir. Mestna država obsegala še okoliško podeželje. Vsakemu mestu je vladal kralj, ki se je pri vodenju države posvetoval s svetom starešin.

- 40.) **Iznajdba črk** – Feničani so okoli leta 1 000 pr.Kr. izpopolnili sinajsko pisavo in razvili feničanski črkopis – 22 znakov za soglasnike. Od njih so ga prevzeli Grki in mu dodali soglasnike. Rimljani so ga posredovali ostali Evropi. Na njem temelji današnja pisava.
- 41.) **Fenicija** - strma pobočja so obdelovali s pomočjo teras – pšenica, ječmen, oljka, vinska trta, datlji, smokve, granatna jabolka in povrtnine. Najbolj sloveči izdelek feničanskih obrtnikov je bilo blago, obarvano s škrlatno barvo, ki so ga izvažali v sredozemske dežele. Izvoz – keramične skodelice, vrči, amfore, kraterji, kipci iz slonovine, pohištveno okrasje, skrinjice, pahljače, žličke, stekleni predmeti, kovinske izdelke (nakit, orožje,...),... Na razvoj pomorske trgovine je vplivala lega ob morju – tu so se stikale tudi prometne poti okoliških dežel.
- 42.) Ladje iz cedrovine, poganjali z vesli, uvedba čolna z gredljem, štirikotna jadra. Orientirali so se po zvezdah, ker še niso poznali kompasa. Pluli so po celotnem Sredozemskem morju in tudi daleč stran.
- 43.) 2000 pr.Kr. so se iz sosednjih puščav v južni del dežele Kanaan naselili semitski Hebrejci. Ljudstvo Hebrejcev so sestavljali **izraelski in judovski rodovi**. Zaradi pomanjkanja in lakote se je del hebrejcev v 17.stoletju pr.Kr. preselil v Egipt. Iz Egipta jih je v 13.stoletju pr.Kr. popeljal Mojzes, ki je dal ljudstvu tudi prve zakone – **Dekalog ali Deset božjih zapovedi**. Po prihodu iz Egipta so Hebrejci živeli v rodovno-plemenski družbi. 12 plemen – zveza 12 plemen – Izrael. Združena plemena so vodili **sodniki** – Samson, Debora, Samuel. Zaradi nevarnosti Filistejcev so izvolili prvega kralja Savla. Njegovi boji niso bili uspešni in na prestolu ga je zamenjal kralj David. Uspel je poraziti Filistejce in zavzel mesto Jeruzalem. Je ustanovitelj enotnega kraljestva Izrael. V času vladanja njegovega sina Salomona pa je kraljestvo doživelo največji razcvet. Zgradil je več palač in na griču Sionu tudi tempelj posvečen bogu Jahvetu. Pospesheval je predelavo bron (odprl rudnike bakra), v Rdečem morju je zgradil trgovsko mornarico. Velike dobičke mu je prinašala trgovina, v Mali Aziji kupoval konje in v Egiptu vozove in to prodajal v Sirijo. V Tiru je kupoval les in Tiru prodajal žito in olivno olje. Salomon je slovel po svojem bogastvu in modrosti. Po smrti kralja Salomona je kraljestvo razpadlo na kraljestvo Jeruzalem (Jeruzalem) in na kraljestvo Izrael (Samarija). Kraljestvo Izrael so osvojili Asirci, Judo pa babilonski kralj Nebukadnezar II. Suženjstva jih je rešil perzijski kralj Kir.
- 44.) **Indska civilizacija** se je razvila iz starejših neolitskih kultur. Okoli 1400 pr.Kr. so se v Indijo priselili Indoevropski Arijci in po dolgotrajnih bojih uničili indska mesteca. Vede – zbirka štirih knjig. Indijo od 1400 – 550 pr.Kr. imenujemo Vedska Indija. Z nastankom države sta se spremenili religija in družba ter gospodarstvo. Družba se je razslojila v kaste (zaradi stalnih bojov med arijci samimi in pokorjenimi domačini). V vero so vnesli nauk o reinkarnaciji. Nova družbena ureditev in nauk o dobrem (etika) – kdor izpolnjuje naloge kaste, ravna prav. S ponovnim rojstvom pa se poplačajo slaba dejanja. **Brahmanizem** – glavni bog Brahma, stvarnik življenja. Brahmanizem preide v **Hinduizem**. **Budizem** – v 6.stoletju se je politično središče z Z preneslo na V. za oblast so se bojevali knezi številnih indijskih držav. Premožensko razslojevanje je zahtevalo novo vero za pomiritev. Budizem uči o enakosti vseh ljudi, o nenasilju, o dobrohotnosti do vseh živih ter zahteva odpravo kast.
- 45.) **Kasta** je vase zaprta, dedna družbena plast, ki se od drugih loči po izvoru, poklicu in veri.
- 46.) **Paleolitik** – lov in nabiralništvo, pomagali so si z sulicami, pastmi, v mlajšem paleolitiku so iznašli lok in puščice. Do uporabe ognja so vse jedli surovo, nato pečeno. V mlajšem paleolitiku so ženske že kuhale. Posoda je bila iz kamna, lubja ali lesa, ki so ga zasmolili, da je držalo vodo. Sprva so prebivali v preprostih zaklonih iz vej, listja in kož pod skalnimi previsi in v jamah. V mlajšem paleolitiku že v zemljankah – kočje iz lesenih brun, vej, protja in mamutovih kosti. Orodje in orožje so izdelovali iz kamnja, lesa in kosti. Prvo orodje – prodnjaki, pestnjaki, ročne konice, strgala, sekire. Mlajši paleolitik – konice, osti, noži, šila, igle, svedri, dleta, harpune, trnki, loki in kopja.

- 47.) **Mezolitik** – pred 10 000 leti s koncem ledene dobe. Umik ledenikov – razširili so se gozdovi, izumrli so mamuti, dlakavi nosorogi in medvedi. Ljudje so se naselili ob rekah in morjih. Ribolov – izpopolnili harpuno, trnek in mrežo. Čolni deblaki ali drevaki ali iz lesenega ogrodja pokrito s kožami. Nasajena sekira in tesača, dolbli z ognjem. Mikroliti – drobcji kamenja – noži, žanjski noži (srpi). Udomačitev psa – pomagal pri lovu, opozarjal na nevarnost.
- 48.) Prvi ljudje so živeli v hordah – tako so lažje lovili in preživeli kot posamezno. Družina – rod ali klan (do sto članov, sorodstvo in skupno delo) – pleme (1000 članov). Starejši in izkušeni poglavarji – v plemenu tudi svet rodovnih poglavarjev in plemenska skupščina mož. **Rodovno – plemenska družbena ureditev**. Starešine so razreševali spore, odredjali delo in darovali bogovom. Zasebne lastnine, premoženjskih razlik in družbenih razlik še niso poznali. Hrano in druge dobrine so enakopravno razdelili.
- 49.) Vodilna vloga žensk v družbi – materinstvo, plodnost. Za prednika in zavetnika rodu so izbrali neko žival ali rastlino – totem. Prepovedi ali tabuji – prepoved ubijanja klanskega totema, prepoved poročanja znotraj klana. **Matrilinarnost** – otroke razvrščali po materini strani, oče ni bil znan. Ko so otroci shodili, so jih mame nosile s sabo. Dečke so učili loviti deklice pa nabirati hrano. Pri 13-15 letih so jih z iniciacijskimi obredi sprejeli v družbo.
- 50.) **Obrti v neolitiku** – keramična, predilska in tkalska – novost mlajše kamene dobe. Oblikovanje gline – 7000 pr.Kr., ročno – do iznajdbe kolesa in vretena. Izdelke sušili na soncu ali žgali v pečeh. Volnena in platnena oblačila, bombažna. Volno so spredli v niti, lan tudi namakali in trli. Iz niti so ženske na statvah tkale blago za obleke.
- 51.) V neolitiku – skupno lastništvo vaške skupnosti nad zemljo. Črede in pašniki – last ene vasi. V zasebni lasti – hiša, nakiti, obrtni izdelki, orodje in orožje. Delitev dela po spolu – žene z motikami obdelovale polja, predle, tkale, izdelovale lončene posode in pletene izdelke, možje so redili živino, brusili orodje, krčili ledino, tesarili.
- 52.) **Kovinske dobe** – bakrena (9000 – 4000 pr.Kr.), bronasta (4000 – 1000 pr.Kr.) in železna (1000 - ... pr.Kr.). nastali so novi poklici. Pridelava presežkov – trgovina. Keltska mesta ali oppidiumi – stanovanjske in rokodelske četrti, tržni prostor.
- 53.) **Baker** – maloazijska pokrajina Anatolija, za izdelavo nakita, sekir, igel, šil.
- 54.) **Bron** – Bližnji Vzhod – 4000 pr.Kr. bakru so primešali 10-30% kositra. Prve visoke civilizacije, zgodnja, srednja in pozna doba. Srednja – grobne gomile, pozna – žarni plani grobovi, kultura žarnih grobišč, pozna – nove velike selitve ljudstev.
- 55.) **Železo** – Mala Azija – 4000 pr.Kr. Starejša – halštatska doba (1000-450 pr.Kr) in mlajša – latenska doba.
- 56.) Naturalno gospodarstvo – samopreskrbno brez presežkov. Kovinske dobe – denarno gospodarstvo – presežki namenjeni prodaji. Pomanjkanje naravnih bogastev, želja po dobičku. Uporaba denarja – 700 pr.Kr. – maloazijski Lidijci začeli uporabljati kovan denar.
- 57.) **Megalitski spomeniki** – svetišča, mizaste grobnice ali dolmene, kamniti bloki v vrstah ali menhirji, okrogle zgradbe ali kromljehe. Stonehedge, Avebury. Astronomija.
- 58.) **Hetiti** – 1900 pr.Kr. priselili v Malo Azijo, ustanovitelj – kralj Hatuzili – prestolnica Hatuza. Zasedli Babilon in osvojili Sirijo. Proti koncu 13.stoletja so državo uničila ljudstva z morja.
- 59.) **Kitajska** – prve neolitske kulture so se tu pojavile že 3000 pr.Kr. vasi so postopoma prerasle v mesta. Prvo državo so vodili kralji iz dinastije Shang. Uvedli so upravo s stalnim uradništvom in stalno vojsko. Dinastija Zhou je pregnala Shang. Oblikovala se je fevdalna družba. Mislec Konfucij. Oblast Zhou oslabela, okrepili so se fevdalci, knez Zheng. Državo okrepil, utrdil in poenotil. Kitajci so prispevali človeštvu pridobivanje svile, papirja in porcelana, magnet, smodnik, bankovce in tisk.